

STEFÁN ANTAL KRISZTIÁN

A kezdetektől a Sári-ügyig

A szervezett bűnözés Heves megyében

1945 és 1967 között

Helytörténet

Az általam vizsgált időszakban viszonylag nehéz dolga van azoknak a kutatóknak, akik helytörténeti szakirodalmat is szeretnének munkájuk során felhasználni. Heves megye esetében egy nagyjából szűk egy évszázados úr tapasztalható, hiszen a Balázsy Ferenc, valamint Szederkényi Nándor által írt négykötetes *Heves vármegye története* című monográfia a honfoglalástól a kiegyezésig foglalkozott Heves megye, illetve az egykori terület történetével.¹ A dualizmus évtizedei, valamint a két világháború közötti időszak teljes része hiányzik a megye történeti áttekintéséből. Ezt követően Nagy József volt, aki részletesebb foglalkozott ezzel a területtel, bár munkáiban erősen megjelennek a korszak ideológiai megközelítései.² Ebben a műben a második világháború kellős közepén kezdi el taglalni a történéseket a szerző. Kiemeli, hogy már 1943-ban is óriási nyomás helyeződött a hátszágban tevékenykedő emberekre, az ellátási hiány minden településen egyre jobban kezdte éreztetni a hatását, valamint a zsidótörvények is borzolták a kedélyeket a megye egész területén. Ez csak fokozódott egy évvel később, amikor az 1944. április 28-án törvénybe iktatott gettórendeletet egy héttel később elkezdték végrehajtani. Ennek fényében Egerben, Gyöngyösön, Hatvanban és Tiszafüreden is felállították a gettókat, a községekben élő zsidó lakosságot pedig a Szúcs melletti bagólyuki bányatelepre költöztették. A nyár folyamán a megyében, különösen annak déli részén – kiemelten a hevesi járásban – egyre többen tagadták meg a katonai behívót, így ezen év augusztusában több, mint 300 katonaszökevény ellen adtak ki körözést.

A nyilas hatalomátvételt követően a helyzet tovább romlott, hiszen a rögtönítélő bírások bevezetése után megkezdődtek a zsidók, illetve kommunistabarát politikusok, személyek elleni elhurcolások, erőszakos cselekedetek. A front közeledtével ennek

¹ Balázsy 1897; Szederkényi 1890; Szederkényi Nándor 1891.

² Nagy 1971.

az intenzitása folyamatosan emelkedett, csúcsát pedig október végén érte el, amikor a kerecsendi erdőben huszonnyolc embert kivégeztek.³

A front Heves megyei átvonulása után azonnal megindult a munka a bányákban és a gyárakban, majd még Budapest ostroma előtt megalakult Szegeden a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front, amelynek programja és célkitűzései az idő előrehaladtával egyre specifikusabban jelentek meg az egyes megyék esetében. Heves ekkoriban egy javarészt agrárjellegű terület volt, viszonylag kevés gyárral és üzemmel. Az egri dohánygyár szinte kizárólag nőket foglalkoztatott, a hatvani cukorgyár idényjellegű volt, így csak a bélapátfalvai és a selypi cementgyár volt, amely jelentősebb férfi munkaerőt tudott alkalmazni. A bányák közül az egercsehi szénbánya és a recski ércbánya említhető meg, ahol a munkásosztály képviselői nagyobb számban dolgoztak. A mezőgazdaságra a nagybirtok volt jellemző, hiszen a terület több mint 27%-a ezer holdnál nagyobb volt. A kis- és középparasztság helyzete és megélhetése ennek fényében nem volt ideális.⁴

A megye politikai és társadalmi helyzetében is jelentős különbségek figyelhetők meg. Egerben nagy befolyása volt az egyháznak, az egyházi személyek nagy köztisztelben álltak. Képviselőik megjelentek a megyei és városi törvényhozásban, de a hivatali apparátus tagjainak választásába is beleszólhattak.⁵

Gyöngyös ebben a tekintetben eltérő képet mutatott. A parasztság körében itt is megfigyelhető a papság jelentős szerepe a mindennapi életben, azonban az Osztrák–Magyar Monarchia utolsó évtizedében, illetve a két világháború közötti időszakban kialakult és megerősödött egy polgári réteg, akik érvényesíteni tudták önálló törekvéseiket. Ezek mellett a legtöbb politikai párt jelen volt a városban, a kommunista pártnak is szép számmal voltak szimpatizánsai, de a világháború idején a nyilasokat is sokan támogatták a környéken.⁶

Hatvan városa jelentős veszteségeket könyvelhetett el a front átvonulása közben, amiben több épület súlyosan megsérült vagy megsemmisült. A társadalmi kép sem volt túl változatos, hiszen a polgári réteg mellett a szociáldemokraták szimpatizánsai voltak jelen nagyobb számban a községben.⁷

A déli területein, a Hevesi, valamint a Tiszafüredi járásokban a gazdagparasztságnak volt a vezető szerep, de egyértelműen a parasztság volt a legnagyobb társadalmi osztály. Itt már a két világháború közötti időszakban is jelentős volt a kisgazdapárt támogatottsága.⁸

³Nagy 1971: 7–12.

⁴Nagy 1971: 17–20.

⁵Nagy 1971: 358–362.

⁶Sereg 1984: 566–569.

⁷Németi 2005: 244–246.

⁸Grúz 1969: 74–78.

Járás/város	A politikai pártokra leadott szavazatok százalékos aránya				
	FKGP	MKP	NPP	PDP	SZDP
Eger	60,30	19,02	7,83	1,23	11,62
Eger (város)	63,87	11,31	7,22	3,71	13,90
Gyöngyös	53,13	15,52	13,38	1,50	16,47
Gyöngyös (város)	59,09	12,84	8,58	4,19	15,29
Hatvan	58,00	17,58	11,19	2,29	10,94
Hatvan (város)	55,97	8,12	6,61	4,60	24,70
Heves	55,20	18,50	15,52	1,55	9,23
Pétervására	46,54	32,74	6,02	1,83	12,86
Tiszafüred	55,56	14,13	10,13	1,45	18,74

1. táblázat: Az 1945-ös nemzetgyűlési választások eredménye Heves vármegyében⁹

A politikai pártok újraszervezése után 1945 őszén tartották az első nemzetgyűlési választásokat, amelynek eredményeit figyelembe véve nem láthatunk szignifikáns különbségeket az egyes járásk, városok politikai és társadalmi berendezkedésével kapcsolatban. Két kivételtől eltekintve a Független Kisgazdapárt és a Nemzeti Parasztpárt együttesen mindenhol a szavazatok 66–71%-át szerezte meg. Előbbi szinte minden járásban 55% felett teljesített. Ami az első eltérést mutatja, az Hatvan városa, hiszen itt a szociáldemokraták kiemelkedő eredménye elvitt szavazatokat az említett pártoktól. A legnagyobb, ám Nógrád-Hont vármegyéhez még így sem mérhető különbség a Pétervásárai járásban tapasztalható, hiszen a Magyar Kommunista Párt itt érte el a legjobb eredményt az egész megyében, hiszen a szavazatok közel harmadát zsebelték be. Ennek ellenére megállapíthatjuk, hogy a megye társadalmi összetétele sokkal inkább homogén, mint azt Nógrád esetében láthattuk. Többségben vannak a parasztság és a polgárság képviselői, a munkásosztály tagjai a társadalom nem túl jelentős részét teszik ki.

A választások mellett további fontos eseménye volt 1945-nek a földosztás, amelyet ugyan április elején végre is hajtottak, a közel 25 ezer igénylő jelentős része valóban földhöz jutott, de ezek döntő hányada a termelésre és megélhetésre alkalmatlan törpebirtok lett.¹⁰ A probléma leginkább a megye hegyvidéki, dombos területein volt igazán nagy, hiszen az itt élők átlagban 1-2 katasztrális hold területhez jutottak, ami gyakorlatilag semmilyen érdemleges mezőgazdasági munkához nem felelt meg. A legjobb helyzetben lévő régió a déli volt, ahol viszont az igénylők az átlagos földterülethez képest jóval nagyobb részhez juthattak hozzá.¹¹

⁹ Forrás: Országgyűlési almanach 1945–1947: 757–771.

¹⁰ 72 414 katasztrális hold földterületet osztottak szét az igénylők között, így átlagosan a 3 kh nagyságot sem érte el egy kiosztott terület nagysága. Érdekes adalék, hogy hozzávetőlegesen ugyanekkora terület (63 714 kh) került állami tulajdonba, így gyakorlatilag ezzel már 1945 tavaszán megágyaztak a négy évvel későbbi első kollektivizálási hullámnak. Nagy 1971: 48–49.

¹¹ Nagy 1971: 52.

A következő évek legjelentősebb mozzanatai az üzemek, bányák, valamint a közlekedés és infrastruktúra helyreállításai voltak. A gyárak berendezései a legtöbb esetben megsérültek, amelyeknek a javítása, valamint pótlása indult meg leghamarabb, hogy a lakosság igényeit minél gyorsabban ki tudják elégíteni. Fontos üzem volt ezek közül a hatvani cukor- és konzervgyár helyreállítása, hiszen ezek az 1944. szeptemberi bombázások alkalmával megsérültek. A bányák közül az Egercsehiben lévő szénbánya szenvedte el a legnagyobb károkat, ahol nem volt elég karbid és robbanóanyag, így a termelés akadozott. A recski ércbánya felszereléseit széthordták, így háromnegyed évig szünetelt a termelés. A közeledési csomópontok közül a felrobbantott tiszafüredi híd újjáépítése volt a legjelentősebb esemény.

Országos probléma volt az infláció, amely olyan méreteket öltött, hogy helyét átvette a cserekereskedelem.¹² Az élelmiszer-ellátásban fontos szerep jutott a malmoknak. A háború utolsó két évében hozzávetőlegesen 60 kisebb-nagyobb malom működött a megyében, ezek üzemeltetése azonban fűtőanyag hiányában csak lassan tudott újraindulni.¹³ A földosztást követően nemcsak a kis földterület, hanem az állatok, gépek hiánya is komoly problémát okozott, így nagyon lassan indult meg a termelőmunka a földeken. Ezt az elkövetkező hónapok, évek során a lakosság óriási fáradásai, gyakran erőn felüli önfeláldozása hozta rendbe. Többen saját kezűleg javították meg azokat a traktorokat, amelyek már nem voltak működőképesek. A gépek pótlásában a Szovjetunió is segítségére volt az országnak, ám így is csak lassan stabilizálódott a helyzet ebben a szektorban. A háború utáni években további nehézségeket okozott, hogy rendkívül súlyos aszály volt, mely a megye déli részén volt a legsúlyosabb. Sok község határában a vetőmag sem termett meg, de Tarnaszentmiklóson és Mezőtárkányban is 70% feletti volt az aszálykár.¹⁴

1946-ban kezdtek megyeszerte megalakulni a szövetkezetek. A megye első ilyen jellegű társulásai Maklár, Egerbaktán és Domsztlón alakultak meg. A század elejétől működő Hangya Szövetkezeteket a kommunista hatalom kártalanítás nélkül államosította az előző évben, így ezek már nem voltak jelen ebben a korszakban. A szövetkezeti mozgalom jelentős fejlődése az első hároméves terv időszakában kezdődött meg, azonban 1949-ig a termelőszövetkezetek nem váltak külön a fogyasztási és értékesítési szövetkezetektől.

Az 1947-es választásokat követően három folyamat jelent meg a megyében. Először is megkezdődtek a száz munkásnál többet foglalkoztató gyárak államosításai – ami a korábban taglaltak fényében kevésbé érintette Hevest –, valamint megkezdődött a már említett első hároméves terv.¹⁵ Ennek értelmében a megyében is elvárt volt az ipari termelés növelése, ami a mezőgazdasági nyersanyagigény emelkedésével is járt. A politikai vezetés nem bízott a paraszti kisárutermelés sikerességében, ezért elérkezettnek látta az időt,

¹² Az infláció végén egy 1938. évi aranypengő értékének 1,4 quadrillió pengő felelt meg. Nagy 1971: 55.

¹³ Nagy 1971: 57.

¹⁴ Nagy 1971: 60–71.

¹⁵ Ekkor került állami kézbe a hatvani és a selypi cukorgyár, a bélapátfalvai cementgyár, az egri lakatosárugyár, valamint az érseki téglagyár, a szilvásváradai fűrészüzem és a parádi üveggyár.

hogy a szövetkezeti mozgalmat saját céljaira használja fel, így a háttérben megjelent a harmadik jelentős folyamat, a téészesítés első szakaszának előkészítése.¹⁶ A hároméves terv során több mint 25 millió forint értékű beruházás érkezett a megyébe, amelyek közül a legjelentősebbek a Budapest–Miskolc közötti vasútvonal Hatvan és Kál közötti szakaszán a második vágány kialakítása, a főváros és Miskolc közötti műút, valamint száz közúti vasbetonhíd és a bekötő úthálózat felújításai voltak. Különböző bányák kaptak új felszereléseket, az egri ún. Irgalmas-kórház lebombázott szárnyépülete is megújult, valamint a hevesi, tiszafüredi és pétervásárai tüdőgondozók, óvodák és egészségházak is forrásokhoz jutottak. Ezek mellett tizenhatalc új községet kapcsoltak be a villanyhálózatba, és Egerben megépült a Kossuth téri patakhió.¹⁷ Az államosítások követhető célpontjai 1948 nyarán az egyházi és egyéb magániskolák lettek. A kommunista időszakban keletkezett szakirodalom erősen utal arra, hogy ez egy alulról jövő kezdeményezés volt, maguk a szülők, pedagógusok kérték erre az államot, de valójában az egyház szerepének csökkentésére irányuló törekvés, valamint az ifjúság és a nevelés területén eszközölni kívánt változások lehettek ennek háttérében. Ekkorra már igen komoly harc dúlt az egyház és a párt között, ami az előbbi egyértelmű vereségével végződött. A tanév utolsó napjaiban megjelent a törvényrendelet, amelynek időzítése nem volt véletlen, hiszen ekkor nehezebb volt mozgósítani a tantestületet, a diákokat és a szülői munkaközösséget.¹⁸ Egyik napról a másikra 42 ezer diák vált egyházi helyett állami fenntartású iskola tanulóává.¹⁹ 1949-ben zárult le a teljes folyamat az iparban, amikor minden tíz, egyes esetekben minden öt főnél többet foglalkoztató vállalat állami kézbe került.

Politikai téren az országos tendenciákhoz hasonló változások játszódtak le Heves megyében is, hiszen eddigre megalakult a Baloldali blokk, illetve gyakorlatilag megtörtént a Független Kisgazdapárt teljes felszámolása. Ezen folyamatok csak tovább mélyültek, mikor 1948-ban létrejött a két munkáspárt egyesüléséből a Magyar Dolgozók Pártja. 1949-ben Hevesben is megalakult a Hazafias Népfront. Az 1950-es megyerendezés következtében a legjelentősebb változás az volt, hogy Tiszafüred Szolnok megyéhez került, de Nógrád is kapott településeket (pl. Pásztó, Hasznos). Összességében 16 települést csatoltak el, valamint 13 falu került újonnan Heves megyéhez. Szintén ebben az évben létrejött a tanácsrendszer, október 22-én pedig megszavazták a helyi tanácsok tagjait. Bö egy hónappal később, december 8-án megalakult a megyei tanács, valamint eddigre létrejöttek a Dolgozó Ifjúsági Szövetség (DISZ) első megyei szervezetei.²⁰

Az első hároméves tervet rögtön követte az első ötéves terv (1950–1954), mely a megyében is a nehézipar fejlesztését irányozta elő. A lignitbányászat ekkor kezdett kibontakozni, amire ráépült a Mátravidéki Erőmű. A második évben helyezték üzembe a bélapátfalvai cementgyár mészüzemét, illetve kezdett el működni a Gyöngyösi Váltó- és

¹⁶ Nagy 1955: 401.

¹⁷ Nagy 1955: 402–407.

¹⁸ Kardos 2007: 49.

¹⁹ Nagy 1971: 80.

²⁰ Nagy 1971: 81–86.

Kitérőgyár. Ezek mellett megindult Ecséden a szénbányászat, Petőfibányán a lignitbányászat. Utóbbira alapozva építették meg a Lőrinci Hőerőművet. Gyöngyösorosziiban a Mátrai Ásványbánya Vállalat ebben az időszakban nyitotta meg az Asztag-hegyi kvarcitbányát és az istenmezejei betonitbányát. A terv utolsó évében jelentős beruházás történt Szűcsiben, ahol tíz millió forintos ráfordítással újabb aknát nyitottak meg a lignitbányában.

1954 végére tehát megállapíthatjuk, hogy jelentős ipari beruházások történtek a környéken, aminek oka minden bizonnyal a munkásosztály gyarapítása, erősítése lehetett egy alapvetően polgárosult és mezőgazdaságra építő megyében. A bányászatból élő dolgozók reálbérei emelkedtek a legjelentősebb mértékben ezen évek során, illetve megjelentek ezeken a településeken a lakótelepek, óvodák és különböző üzletek. Ennek fényében a munkásosztály létszáma jelentősen növekedett, különös tekintettel a szakképzetlen rétegre.²¹ Ehhez az időszakhoz köthető a munkaverseny és a sztahanovista mozgalom megjelenése is. Az 1950-es évek elején szinte minden üzemben bevezették a teljesítménybérézést és a normarendszert, de a normarendszer szintjeit időről időre folyamatosan emelték, így motiváló szerepe nem érte el a várt hatást.

Az első öt éves terv utolsó évében, majd az ezt követő két esztendőben az ipari termelés jelentős mértékű hullámozása figyelhető meg. Ennek hátterében több említésre méltó tényező állt. Egyrészt nem volt megfelelő minden esetben az üzemek irányítása és a megfelelő minőségű nyersanyagok beszerzése és raktározása. Ezt tovább nehezítette, hogy a legtöbb esetben a munkafegyelem sem volt kielégítő. Ehhez hozzájárult, hogy a munkáslétszám nagyarányú növekedése miatt sok szakképzetlen dolgozó került az ipari termelésbe.²² Ennek fényében az egy főre eső termelés hiába emelkedett több mint 7%-kal 1956-ra, az első negyedévi tervet szinte sehol nem tudták teljesíteni, még olyan jelentős, kiemelt üzemekben sem, mint a Mátravidéki Szénbányászati Tröszt vagy a Mátravidéki Erőmű. Az ipar tervezői és irányítói a forradalom előtti hónapokban mérleget vontak, és ott azt a következtetést vonták le, hogy hiába nőtt a munkáslétszám és a beralap, az egy főre jutó termelékenységi mutató alig emelkedett, sőt több helyen csökkent is.

1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958
100	125,1	121,7	126,9	114,9	122,6	110,2	129,9	135,6

2. táblázat: Egy munkásra eső termelés százalékos aránya Heves megyében az 1950-es években²³

²¹ Nagy 1971: 89.

²² A gyöngyösoroszi ércelőkészítőnél a következőképpen határozzák meg ezen utóbbi problémát: „Kevés a jól képzett szakmunkás. Bárki a tíz újján összeszámolhatja, hány olyan szakember van, aki hiba nélkül helyt tud állni az ércelőkészítőben. Recskről csak néhány jobb szakember került az üzemhez, s azok mellé még a tanfolyamok ellenére sem sikerült jól képzett tőrzsgárdát kialakítani.” Népújság, 1956. március 14.

²³ Nagy 1971: 89.

A táblázat jól mutatja, hogy 1950 után hogyan jelentkezik az ipari termelés hulláma a megyében. Azonban az is jól látható, hogy az MSZMP észszerű gazdaságpolitikai döntései stabilizálták ezt a problémát a forradalom utáni két évben.²⁴

A megye jellegénél fogva a mezőgazdaság is fontos szerepet kapott. A terület 46,6%-a szántó, míg 26,8%-a erdő volt az 1940-es évek második felében. A szántóterület közel harmadán búzát, 25 százalékan kukoricát, tizedrészén árpát, míg a maradék területen rozst, burgonyát, cukorrépát és napraforgót termeltek. Szót kell ejteni a szőlőtermesztésről, mely Eger és környékén kiemelkedő volt a népgazdaság szempontjából. A termelőszövetkezeti mozgalom növekedése a kollektivizálás első hullámában kezdődött. 1949-ben 19, 1950-ben 86, 1952-ben már 194 tsz működött. Ekkor a tagok száma 10.816 volt, a terület pedig meghaladta a 70.000 katasztrális holdat. Az 1953-as politikai változások jelentősen érintették a téeszek számát és területét. 1953 decemberében már csak 7384 tagot jegyezhetünk föl, akik mindössze 5547 (!) hold földön tevékenykedtek. A forradalom után aztán újra növekedni kezdett a tagok létszáma, amely 1960-ban meghaladta a 32 ezer főt, a terület pedig a 195.000 holdat. Az első évben a téesztagok jelentős többsége a szegényparaszti rétegből származott, akik a legszükségesebb termelőszövetkezeti tapasztalatokkal sem rendelkeztek. Az agitátorok a korai időszakban jellemzően megfélemlítéssel és fenyegetéssel érték el, hogy a földdel rendelkező parasztság belépjen a téeszbe, de 1953 és 1956 között ez a rendszer összeomlott. Az igazi sikert a harmadik kollektivizálási hullám hozta el, amely megalapozta a sikeres működés alapját. A termelőszövetkezet mellett az 1950-es években az állami gazdaságok is jelentős számban jelentek meg, amelyek a megyében leginkább a borászat és a tejtermékek körében kaptak fontos szerepet.²⁵

A forradalom időszakáig a korábban taglalt társadalmi összetétel is megváltozott. Az ipari beruházások hatására jelentősen emelkedett a munkásság részaránya a megye összes területén, valamint megfigyelhető volt egyfajta átalakulás is, hiszen különösen a szegényparasztság köréből a fiatalabb személyek elhagyták a falvakat, és a városban próbáltak maguknak munkát találni. Ezt a folyamatot felerősítette a kezdetben sikertelen kollektivizálás, hiszen miután a földbirtokosok 1953-ban kiléptek a termelőszövetkezetből, gyakorlatilag egy időre meg is szűnt ez a fajta mezőgazdasági forma.

A forradalom leverése után a hatalomátvétel nem ment egyről a kettőre Heves megyében. Nagyobb lépést ez irányba az MSZMP csak 1957 tavaszán tett, amikor bérrendezéssel igyekezett megtörni a még ellenálló munkásokat, ami sikeres is volt. A kormány a következő esztendőben elindította a következő hároméves tervet, melyben már racionálisabb vállalatok szerepeltek az ipar, különösen a nehézipar területén. A terv része volt, hogy 1958 őszén újra előtérbe került a kollektivizálás kérdése, amelyet ugyan néhol még erőszakos eszközökkel, de leginkább már a meggyőzést alkalmazva Heves megyében is sikerre vitt a párt. A szövetkezeti tagság 30 ezerrel, a földterület pedig 200 ezer katasztrális hold területtel gyarapodott, ami hatalmas előrelépést jelentett

²⁴ Nagy 1971: 89.

²⁵ Nagy 1971: 91-93.

az ötvenes évek első feléhez képest.²⁶ Az értelmiségi pozíciókban is növekedés volt tapasztalható, ahol megjelentek azok a fiatalok, akik munkás- vagy parasztcsaládból származtak, de elsőgenerációs értelmiségiként már diplomát szereztek, mindezt pedig már 1945 után tették. 1963-ban 2070 műszaki értelmiségi, 419 orvos, 1984 általános iskolai és 251 középiskolai pedagógus dolgozott a megyében.²⁷

1961-ben megkezdődött a második öt éves terv időszaka. A megye erre az időszakra hozzávetőlegesen 7 milliárd forintot kapott, melynek 56 százalékát ipari beruházásokra, 22 százalékát kommunális célokra, 12 százalékát mezőgazdasági beruházásokra, 10 százalékát pedig a közlekedés fejlesztésére fordították.²⁸ A korábban említett üzemek mellett jelentős anyagi keretet biztosítottak a mátraderecskei téglagyár fejlesztésére, megújultak a Textilnagykereskedelmi és Vasnagykereskedelmi Vállalat egri telephelyei, de megépült például az Eger szálló, és több mint 11 ezer lakás épült a megyében ezen tervidőszak alatt.²⁹

1966-ban a harmadik öt éves terv alatt folytatódtak a beruházások a megyében. Az első évben jellemző volt, hogy viszonylag kevés új beruházást kezdtek meg, leginkább az előző időszakból áthúzódó projektek befejezése kapott nagyobb hangsúlyt. Ezek közül a legjelentősebb a Gyöngyösön megépült transzformátorállomás volt, melynek költsége közel 200 millió forintba rúgott. A második esztendőben azonban két, országos szinten is jelentős beruházás indult meg. Ezek közül az első a Gagarin Hőerőmű volt, mely a külszíni fejtésű bánya lignittermelését biztosította. A második – a tervidőszak legkiemelkedőbb tervezete – a kiskörei vízlépcső és öntözőrendszer építése volt. A megépült tároló tő 28 kilométer hosszúságot és átlagosan 4 kilométer szélességet ér el. A tároló kapacitása 300 millió köbméter víz, mellyel 414 ezer katasztrális hold földterületet lehet öntözni. A harmadik öt éves tervben végül 50%-nyi forrást kapott az ipar, 19%-ot a kommunális beruházások, 17%-ot a mezőgazdaság, a maradék 14%-ot pedig egyéb területek (például városi lakások építése) kapták meg.³⁰

Összességében jól látható ebben az áttekintésben, hogy a megye milyen átalakulásokon esett át a szocialista időszak első bő két évtizedében. Jelentősen megemelkedett a gyárak, iparral foglalkozó vállalatok száma, nőtt a munkásosztály létszáma és az állami beruházások is ezt az irányt igyekeztek erősíteni. Heves megye nem számított a szekunder szektor legfejlettebb hazai területei közé, de bizonyos iparcikkek esetében országos jelentőséggel bírt. Betonitból az országos átlag közel 60%-át bányászták itt, a cigaretta 18%-át, míg a cukor 19%-át adta Magyarország éves termelésének. Az alapvetően mezőgazdasági jellegű területén a kollektivizálás első két szakasza nem hozott kiemelkedő adatokat, majd Nagy Imre első miniszterelnöksége idején sok termelőszövetkezet szűnt meg. A harmadik, 1958 utáni szakasz azonban a kifinomultabb meggyőzési módszereknek köszönhetően, valamint az agitátorok munkájának következtében hatalmas sikert ért el.

²⁶ Nagy 1971: 121–123.

²⁷ Heves megye 1963.

²⁸ Heves megye 1966: 51.

²⁹ Heves megye 1966: 52.

³⁰ Nagy 1971: 121–128.

Időpont	Szövetkezetek száma	Közös földterület (kh)	Tagok száma
1952	194	70 968	10 816
1955	201	5547	7384
1963	152	351 353	55 211

3. táblázat: A termelőszövetkezetek a kollektivizálás szakaszaiban³¹

A fenti táblázat jól mutatja be, hogy a kollektivizálás három szakaszában hogyan változtak a legfontosabb jellemzők. Az első szakasz (1949–1953) viszonylagos sikerét követően jelentősen csökkent a közös földterület nagysága, habár a tagok 70%-a továbbra is szövetkezeti tag maradt. Ebből jól látható, hogy azok a személyek léptek ki a termelőszövetkezetekből, akik jelentős földterülettel rendelkeztek. A második szakasz (1955–1956) nem tudta ezt a visszaesést kompenzálni, így gyorsan kudarcba fulladt. A harmadik ilyen periódus (1958–1963) viszont kiváló eredményeket hozott, ami szinte minden mutatóban visszaköszön. A fejlődés más számokban is jól megmutatkozik, hiszen folyamatosan növekedett az egy tagra jutó pénzbeli részesedés, így ennek fényében a tagok éves jövedelme is. A legfőbb növények közé a búza és a kukorica tartozott, az állattenyésztés esetében a sertés- és a marhatenyésztés volt jelentős. Nemcsak megyei, de országos viszonylatban is jelentősnek számított a szőlő- és bortermelés. A több mint 30 ezer katasztrális holdat kitevő szőlőterület fele Gyöngyös városához és a Gyöngyösi járáshoz volt köthető. Nagyréde, Abasár, Markaz, Domoszló, Visonta híres bortermelő helyek, és az itt lakó lakosság nagy részének a foglalkozását és megélhetését ez biztosítja. Az említett terület 25%-a Eger határában és az Egri járásban terül el. A járás községei közül Verpelét rendelkezik nagyobb szőlőterülettel és hagyományokkal.³²

Szervezett bűnözés Heves megyében 1945 és 1949 között

Alapvetően ebben az öt esztendőben a bűnözésben, illetve a helytörténeti szakirodalom szerint a gazdaságban, a politikában és a társadalmi összetétel változásai alapján is átmeneti időszakról beszélhetünk. A szervezett bűnözés tekintetében ezekben az években még egyértelműen Budapest és vonzáskörzete van kiemelt pozícióban országos szinten, hiszen a gazdagabb polgárság, valamint a város második világháborús pusztítása miatt is az anyagi javak jelentős része itt volt megtalálható vagy ide folyt be. Ezt a folyamatot erősítette a rendőrség problémás helyzete is, amely csak az 1950-es évek elején stabilizálódott a fővárosban, valamint az ország más nagyobb településein és megyéiben. A másik fontos jellemző, hogy ezekben az években az erőszakos

³¹ Nagy 1971: 142.

³² Nagy 1971: 129–150.

bűncselekmények abszolút domináltak. Budapesten a negyvenes évek végén figyelhető meg változás a szervezeten elkövetett bűncselekmények esetében, ami csak pár évvel később jelenik meg más megyében. Gazdasági és politikai tekintetben jól látszik, hogy a szovjet típusú rendszerre való átállás jellemezte ezt az időszakot, már a hároméves tervidőszak idejében tapasztalható volt, hogy egy alapvetően agrárjellegű megye, mint Heves esetében is komoly szerepet kapott az ipar, különösen a nehézipar fejlesztése. Ez a változás magával hozta a társadalmi átalakulást is, megnőtt a munkásság részaránya a területen. Ez egyrészt belső átalakulás is lehetett, főként korábban mezőgazdaságból élők váltak gyári munkássá, és megindult a belső elvándorlás az ipari üzemek, központok felé, másfelől a megyén kívülről is megfigyelhető volt egyfajta migráció, ami erősítette ezt az átalakulást. Ebben az alfejezetben három jelentős bűncselekményt szeretnék bemutatni, amelyek jól példázzák azt, hogy milyen volt a szervezett bűnözés a területen ezekben az években.

Az Eger környéki gyilkosok esete

Rehó István, Rehó András, Laskovics Gyula, Lipták István, Duzsik István, Herczeg László és Eged Ignác bűnlajstroma a front átvonulásának utolsó havában, 1945 februárjában kezdődött. Az Ózdon élő személyek a nehéz anyagi körülmények miatt úgy határoztak, hogy betörésekből és rablásokból fogják fenntartani magukat. A város határában több katonai gyalogsági fegyvert találtak, így ezekkel felfegyverkezve február 20-án betörték az Ózd határában élő Bodó Sándor telkére. Bodó szőlőtermesztéssel foglalkozott, így a telken található értékes, eladásra érdemes eszközökért törtek a birtokra. A betörést azonban a tulajdonos észrevette, és dulakodás alakult ki Rehó István és Bodó Sándor között. Rehó emiatt elővette a nála lévő fegyvert, de azt Bodó kiütötte a kezéből. Laskovics ekkor lépett előre a rejtékhelyéről, és többször rálőtt a telek tulajdonosára, majd egy baltával homlokra ütötte, aminek következtében Bodó Sándor sértett azonnal életét vesztette. A betörők ezt követően a holttestet a szalmakazalhoz vitték. Itt levetkőztették, a sárga bőrkabátját, bakancsát, vadászharisnyáját, zokniját, kalapját, zsebóráját és töltőtollát elvették, majd távoztak a helyszínről. Az események után közel fél évig nem követtek el újabb bűncselekményt, a következő esetre már 1945. szeptember 10-én került sor. Ekkor Rehó István és Laskovics Gyula gyalogosan tartott Egerből Ózdra, és elhatározták, hogy megpróbálnak egy olyan, lovaskocsival közlekedő személyt megállítani, aki egyedül van, így meg tudják szerezni a szekeret és a lovakat, amelyekből pénzt tudnak csinálni. Szarvaskő község északi részén érte őket utol Molnár István kétfogatú szekérével. A két férfi heves karlendítésekkel leintették a kocsit, és engedélyt kértek a felszállásra, amit Molnár meg is adott nekik. Alig indult meg a szekér, Rehó tarkón lőtte Molnár Istvánt, aki azonnal életét vesztette. A holttestet az egercsehi kőbányához vitték, levetkőztették, majd Ózdra, Rehó lakására távoztak.

Az immár kettős gyilkosságot elkövető páros ezen év november 8-án két szekéren Nyíregyházára ment Rehó Piroskával, Rehó Andrással, Fekete Mihállyal és Horváth Dezsővel kiegészülve. Úti céljuk a nyíregyházi vásár volt, amelyet 10-én értek el. Itt

ismerkedtek meg Nyitrai Gábor árussal. A Rehó testvérek, valamint Nyitrai megállapodtak abban, hogy előbbieket lovakat fognak vásárolni, de az üzlet megvalósítása érdekében az árus lakhelyére, Újfehértóra kell menniük. Nyitrai Gábor felajánlotta nekik, hogy a saját szekeren kiveszi őket. A lovaskocsi már 5-6 kilométerre volt Nyíregyházától, amikor Rehó István elérkezettnek látta az időt, így elővette ismétlőpisztolyát, és tarkón lőtte Nyitrait. A férfi azonnal életét vesztette, akit a gyilkosok egy szántóföld mélyedésébe rejtettek el. Rehóék a sértett tulajdonát képező lovakat, kocsit, lábast, kosarat, köpenyt és egy kést elvittek, majd a társaság többi tagjával egy előre megbeszélt kocsmában találkoztak. A bűnszövetkezet ezeken az eseteken kívül 8 alkalommal összesen 15 lovat, 8 millió 400 ezer pengő értékben ingóságokat tulajdonítottak el, amelyeket rövid időn belül értékesítettek. A bűnszövetkezetet 1946 januárjában kapcsolta le a rendőrség. Rehó Istvánnak azonban sikerült megszöknie, így országos vadászat indult a három ember haláláért felelős férfi ellen, akit bő egy év bujkálás után tartóztattak le újra. Az Egri Törvényszék 1947. november 4-én hirdetett ítéletet az ügyben, amelyet 1948. november 9-én megerősített a budapesti ítéletábra. Az ügyben a következő jogerős ítéletek születtek:

Név	Börtönbüntetés (év)	Pénzbüntetés (Ft)	Eltiltás (év)
Rehó István	halálbüntetés		
Rehó András	halálbüntetés ³³		
Laskovics Gyula	életfogytiglan		
Lipták István	1	-	5
Duzsik István	felmentés		
Herczeg László	felmentés		
Eged Ignác	felmentés		

4. táblázat: A Rehó-perben hozott jogerős ítéletek³⁴

A mátrai gépfegyveres banditák

1946 nyarára azok a bűnözői csoportok, amelyek Budapesten kezdtek tevékenykedni, kiszorultak a fővárosból, és a terület vonzáskörzetében kezdtek tevékenykedni. Az egyik kiemelt célpontjuk a Gyöngyös és Budapest közötti útvonal volt, ahol jellemzően a fővárosból hazatérő kereskedőket, valamint az autóbuszokat támadták meg. Augusztusban előbb egy házaspárt mészároltak le, majd pár héttel később egy hajnalban közlekedő Mávaút-járatot állították meg, az utasokat levetkőztették, ékszereiket és csomagjaikat elvették, majd távoztak a helyszínről.³⁵ Ezen év novemberében egy kettős gyilkossággal

³³ Rehó András testvére letartóztatása után Csehszlovákiába szökött, ahol szintén bűncselekményeket követett el. 1949-ben elfogták, majd testvéréhez hasonlóan kivégezték. Népújság, 1971. július 18.

³⁴ HU-MNL-HML-XXV.1-1748/1945 3–73.

³⁵ Ádám 1984: 114–122.

is felhívták magukra a figyelmet. Két, egyébként egy budapesti vásárból hazatérő kereskedőt támadtak meg. Először megállásra kényszerítették a gépjárművet, majd agyonlőtték a benne utazó Várkonyi Istvánt és Tassi Jánost. A holttesteket az árokba lökték, majd az autóval Budapestre hajtottak, majd az autót egy piactéren hagyták. A kocsiban lévő árut és készpénzt elvették, majd elhagyták a helyszínt.³⁶ A gyilkosságok miatt a rendőrség a legjobb egységét, az R-csoportot vetette be, de kezdetben nem jártak sikerrel a bünszövetkezet felszámolásában. Ezt követően azt a tervet eszelték ki, hogy egy géppuskával felszerelt személyt felültettek a Gyöngyös–Budapest között menetrend szerint közlekedő autóbuszjáratra. Sokadik próbálkozásra már sikerrel jártak, hiszen pont rajtaütöttek a csoporton, akiket végül a rögtönítélő bíróság halálbüntetéssel „jutalmazott”.³⁷

A gyöngyösi fegyveres rablók

1948-ban egy másik, négyfős bünszövetkezet felett is döntést hoztak Egerben, igaz, itt nem a törvényszék, hanem a rögtönítélő bíróság ítélt meg. Nagy János 17, Dutka Béla 18, Buda Ferenc 18, Karsai László pedig szintén 18 évesen ült a vádlottak padján. Történetük 1948 márciusában kezdődött, amikor Dutka egy német gyártmányú kézi fegyvert talált Gyöngyös határában, majd azt hazavitte és eldugta. Pár nappal később Nagy Jánostól löszert kért a fegyverhez, akivel megosztotta, hogy talált egy pisztolyt. A két fiú egy találkozó alkalmával elhatározta a közeli barátokkal, hogy április elején megállítanak egy autót, majd elveszik az utasok pénzét és a személyes tárgyaikat. Erre az akcióra végül 1948. április 2-án került sor az esti órákban. Nagy János géppisztollyal, Dutka a talált német gyártmányú fegyverrel indult útnak, majd elrejtőztek az árokban. Buda Ferenc fegyver nélkül tartott a csapattal, míg Karsainak az volt a feladata, hogy leintse a kiszemelt gépjárművet. Este 8 óra után Fekete László autójával Gyöngyös felé haladt, amikor észrevette a neki intő fiút, ezért lassítani kezdett. A férfi úgy ítélte meg, hogy a fiú nem megbízható, ezért továbbhajtott, ám ekkor Nagy János géppisztolyával rálőtt az autóra, de nem találtak célt. Két héttel később, április 16-án újra próbálkozott a csoport azzal a különbséggel, hogy Dutka kezében már nem a talált pisztoly, hanem egy kézpuska volt. A késő esti órákban, 10 és 11 óra között Mátrafüred irányából Gyöngyös felé közlekedett Berliner Ferenc, az autóban helyet foglalt Héber Ernő is. Ezúttal Nagy János maradt az úton, amíg a többiek elrejtőztek, majd megállásra intette az autót. A gépkocsi lassítani kezdett, amire Nagy előkapta a gépfegyvert, és löni kezdett, hogy megállásra kényszerítse a sofőrt. Berlinert az egyik lövedék a lábán megsebesítette, de a gázra lépett, és Héber segítségével elhagyták a helyszínt. A srácok ismét két héttel később, április 30-án újfent próbálkoztak. Nagy János állt az út szélén, majd ismét intett az arra közlekedő Dobák Jánosnak, aki azonban nem állt meg. Ekkor Nagy és Dutka elővették a fegyvereiket, és löni kezdtek a gépjárműre, amelyet azonban nem találtak

³⁶ Kis Újság, 1946. november 30.

³⁷ Ádám 1984: 114–120.

el egyszer sem. A csapatot május elején kapcsolta le a megyei rendőrség, és bűnszövetkezetben elkövetett rablás, jogosulatlan fegyverhasználat és emberölési kísérlet miatt álltak bíróság elé. Az ügyben a következő jogerős ítéletek születtek:

Név	Börtönbüntetés (év)	Pénzbüntetés (Ft)	Eltiltás (év)
Nagy János	14	-	-
Dutka Béla	13	-	10
Buda Ferenc	10	-	10
Karsai László	10	-	10

5. táblázat: Az ügyben született jogerős ítéletek³⁸

A szervezett bűnözés a megyében 1950 és 1956 között

Az 1950-es évek első felében teljes átalakulás figyelhető meg a szervezett bűnözés megjelenési formáiban. Ezen változás is szoros összefüggésben van a fővárossal, ahol ezek a jegyek már 1948 elején feltűntek. Budapesten ezt a Gazdasági R-csoport létrehozásával próbálták orvosolni, akik viszonylag hatékonyan léptek fel a piactereken zajló csempészéssel, csalással és sikkasztással szemben. Ezen gazdasági kihágások új formája az államosítások befejezése után újabb formákat öntött, és a bűnszövetkezetek munkásságában jelentős szerepet kezdett betölteni a munkahely. Ezen tevékenység egyértelműen arra a területre korlátozódott, ahol jelentős mennyiségű vagyon volt, így az állami vállalatok ideális célpontnak tűntek. Arányaiban is jóval több ilyen jellegű bűncselekményt találunk ebben az időszakban, mint az előzőben. Jelen alfejezetben három esetet választottam ki, amelyek jól mutatják be a szervezett bűnözés mint gazdasági bűncselekmény működését és jellemzőit.

A siroki szíjrablók esete

A következőkben bemutatott esetben 25 személy került bíróság elé, ezért mindegyikük neve nem fog szerepelni a leírásban. A bűncselekmény fő gyanúsítottjai közül az elsőrendű vádlott Kiss András, valamint a harmadrendű vádlott, Vitéz Mátyás 1952. február végén kerültek Sirokra, és lettek a 7039. számú vállalat éjjeliőrei. A férfiak munkájuk során gond nélkül bejuthattak az üzem géptermeibe, majd ezt kihasználva a munkagépekről összes 28 darab gépszíjat levágtak, majd ezek nagy részét eladták. Ezen üzletek során összesen 12300 forintot kerestek, amelynek nagy részét felélték, italozásra és szórakozásra költötték. Mivel a pénzük rövid időn belül elfogyott, ezért

³⁸ HU-MNL-HML-XXV.1. 2008/1948 1–14.

a következő hónapokban további 45 gépszíjat szereztek be az üzemből, ebből hatot olyan munkagépről, amely már üzembe volt helyezve, így a gyárban egy hétig állt a munka. Kiss eközben bevette a bizniszbe a gyár raktárosát, Mike Ferencet, aki a raktárból tudott neki különböző tárgyakat, lepedőket, rongyokat, szegeket és szerszámokat beszerezni, amelyek eladásából további bevételeket szereztek a férfiak. Kiss András ezzel párhuzamosan kapcsolatba lépett különböző, általában háztartásbeliként dolgozó vagy földműveléssel foglalkozó asszonyokkal, akik saját maguk részére vagy továbbértékesítés céljából felvásárolták tőle a lopott holmikat.³⁹ A nyomozás szerint a férfiak összesen közel 50 ezer forintos kárt okoztak a vállalatnak, bevételük pedig ezt az összeget is túlléphette. Ennek fényében a Kiss András és Vitéz Mátyás ellen népgazdasági részletterv megvalósítását súlyosan veszélyeztető rongálás, valamint társadalmi tulajdon elleni, bűnszövetkezetben ismételten elkövetett lopás és sikkasztás miatt indult eljárás. Mike Ferencet társadalmi tulajdon elleni, bűnszövetkezetben elkövetett hivatali sikkasztás miatt ítélték el. A többi vádlott pedig orgazdaság vádjá miatt állt bíróság elé. A fővádlottak a következő jogerős büntetéseket kapták:

Név	Börtönbüntetés (év)	Pénzbüntetés (Ft)	Eltiltás (év)
Kiss András	12	teljes vagyonekobzás	10
Mike Ferenc	2,5	-	5
Vitéz Mátyás	8	teljes vagyonekobzás	10

6. táblázat: A vádlottak jogerős büntetése⁴⁰

Az orgazdasággal megvádolt nők esetében a legszigorúbb büntetés 3 hónap, a legenyhébb 14 nap börtön volt, azonban ezeket minden esetben felfüggesztette a bíróság.⁴¹

Az egri dohánygyár dolgozói

A dohánygyári bűnszövetkezet működésének kezdete 1952 szeptemberére tehető. Ebben az időszakban az ekkor 41 éves és már 26 éve a dohánygyárban dolgozó, ekkoriban a tasakolásnál tevékenykedő munkásnő, Kameniczki Gyuláné (született: Bodnár Erzsébet) arra lett figyelmes, hogy György Sándor minőségellenőr 15-30 percenként több doboz Kossuth cigarettát tesz a zsebébe, és azzal távozik, majd üres zsebbel tér vissza hozzá. Kameniczkiné vallomása szerint egy 8 és fél órás műszak alatt György nagyjából 5-6 ezer darab cigarettát vihetett el tőle. Egy bizonyos idő eltelte után a nő megszólította a férfit, hogy neki is adjon valamennyi pénzt, ha már ennyi cigarettát elhord tőle. Másnap a délután kettő órai munkakezdés előtt a férfi 10 forintot, a rá következő napon pedig 20 forintot adott a nőnek, aki azonban kevesellte ezt az összeget,

³⁹ HU-MNL-HML-XXV.12.b.-B 317/1952 23–29.

⁴⁰ HU-MNL-HML-XXV.12.b.-B 317/1952 4–17.

⁴¹ HU-MNL-HML-XXV.12.b.-B 317/1952 4–13.

így többet nem engedélyezte, hogy a férfi az ő asztaláról cigarettát vigyen el. Pár nappal ezen eseménysor után az ebédszünetben Kameniczkiné a csomagolási részlegen dolgozó Bornemissza Gyulánéval (született: Kun Lívia) beszélgetett az ebédszünetben, és arra a megállapításra jutottak, hogy a cigaretták kicsempészésével, majd eladásával kiegészíthetnék a csekélynek gondolt fizetésüket (a két nő fizetése havi 680 forint volt, ami messze nem érte el a KSH szerint 1952-ben átlagkeresetnek számító 928 forintot). A 25 éves Bornemisszané – aki alig két éve dolgozott ekkor a dohánygyárban – kiváló munkaerőnek számított, teljesítményét két ízben is díjazták, melyek közül az egyik sztahanovista oklevél volt.

A két nő egyetértett abban, hogy tervükhöz szükségük lesz megbízható, beépített emberekre, így esett első körben a választásuk Beszteri Bertalan raktárosra. Miután beavatták a férfit, elhatározták, hogy pár hét múlva megkísérelnek egy kisebb zsák cigarettát kivinni a gyárból, majd értékesíteni. A terv működött, és első alkalommal 2700 darab Kossuth cigarettán sikerült túladnia a triónak, amiből 270 forint hasznot tudtak szerezni. A második akcióra nagyjából ezt követően három héttel került sor, ahol már 8000 darab cigarettát csempészték ki, 800 forintos haszonnal, majd egy héttel később már 12.700 darabot adtak el, amiből 1270 forint bevételre tettek szert. Időközben a csapat tagja lett a 40 éves, 24 éve a dohánygyárban dolgozó Veres Lászlóné (született: Prokaj Rozália), aki Bornemisszanéhoz hasonlóan a csomagolási osztály munkatársa volt, és a bűnszövetkezetben az egyre nagyobb számú tételek csomagolása, illetve bezsákolása miatt volt rá szükség. A módszerükben is változás volt megfigyelhető: korábban táskában vitték ki a bezsákolts cigarettákat, de az első pár eset után már inkább kidobták az ablakon a zsákokat, ahol Beszteri már várta a zsákmányt, így jóval feltűnésmentesebben tudták megszervezni az áru kijuttatását. Ezt követően felgyorsultak az események, és az ezutáni hetekben összesen 53.000 darab cigarettát vittek ki a gyárból, melyen négyen 5300 forintnyi hasznot zsebeltek be, amelyet úgy osztottak el egymás között, hogy a bevétel fele Beszterié lett, a másik felét pedig a három nő osztotta el egymás között. A kicsempésztett cigarettákat három trafikos vásárolta fel: Vincze Bernát, Kozma Béla, illetve Németh Józsefné (született: Lajos Ágnes). A csapat tevékenysége bő két hónapot ölelt fel, hiszen 1952 november 25-én az esti órákban, miután Kameniczki Gyuláné 10.000 darab tasakozott cigarettával tartott hazafelé, egy véletlenszerű rendőrhatalósági igazoltatás során lebukszik, és azonnal őrizetbe vették. A kihallgatás során a gyanúsított mindent bevallott, és ezt követően rendőrségi nyomozás indult a dohánygyári munkások és a trafikosok ellen. Már másnap őrizetbe vették Bornemissza Gyulánét, Beszteri Bertalan, Vincze Bernátot és György Sándort, akik november 30-tól előzetes letartóztatásba kerültek, míg Veres Lászlóné, Kozma Béla és Németh Józsefné szabadlábon védekezett. A nyomozás eredménye szerint Kameniczki Gyuláné, Beszteri Bertalan és Bornemissza Gyuláné összesen legalább 80.000 darab Kossuth cigaretta lopásában vettek részt, és ennek értéke a 12 filléres forgalmi árral számolva 9600 forint volt. Az elsőfokú tárgyalásra 1953. január 15-én került sor az Egri Megyei Bíróságon. Kameniczki Gyuláné, Beszteri Bertalan és Bornemissza Gyuláné ellen bűnszövetkezetben elkövetett társadalmi tulajdon elleni lopás és egyéb pénzügyi

büntettek, György Sándor ellen társadalmi tulajdon elleni lopás, Veres Lászlóné ellen bűnsegédként elkövetett társadalmi tulajdon elleni lopás, míg Vincze Bernát, Kozma Béla és Németh Józsefné ellen orgazdaság jogcímén emeltek vádat.⁴²

A tárgyalásokon a következő jogerős ítéletek születtek:

Név	Börtönbüntetés (év)	Pénzbüntetés (Ft)	Eltiltás (év)
Kameniczki Gyuláné	4	9480	5
Beszteri Bertalan	4	8280	5
Bornemissza Gyuláné	3	8400	5
Vincze Bernát	4	-	5
György Sándor	3	-	5
Veres Lászlóné	1,5	7044	3
Kozma Béla	20 nap elzárás		
Németh Józsefné	30 nap elzárás		

7. táblázat: A bíróságok jogerős ítéletei⁴³

A vámosgyörki vasutasok

Szécsényi István, Bódi II. János, Medve László, Magda Ferenc és Deme László 1951-ben kerültek a vámosgyörki vasútállomásra különböző beosztásokba. A vádlottak feladata a raktár, valamint az éjszaka álló, átmenő áruval megtöltött vagonok őrzése volt. Bűncselekményeiket 1953 júliusában kezdték elkövetni, mikor Szécsényiből az állomás átmenő forgalmáért felelős vezető lett. A brigád ezt követően rendszeres felnyitotta a lezárt vagonokat, az ott található dobozokból az értékesebbeket pedig ellopták, majd értékesítették. Az előre kitervelt akciókat az első négy személy kezdte el megvalósítani, majd 1954 elején Demét is bevették a brigádba. A férfiak eleinte csak a szállítás során megsérült csomagokból loptak, azonban később a még sértetlen dobozokat is felbontották, amelyekből aztán kisebb-nagyobb mennyiségű árut eltulajdonítottak. Különösen kedvelt célpontok voltak a borszállítmányok, amelyekből – mivel Vámosgyörk borvidék – igen sok volt, és könnyen lehetett értékesíteni is. Ez a terület annyira fontos volt számukra, hogy a raktárban erre a célra üvegcsöveket tartottak, annak segítségével szívták ki a bort a hordókból és a demizsonokból. A kiszívott bor egy részét közösen elfogyasztották, a többit pedig saját üvegekben és palackokban árusítani kezdték. Fontos volt számukra, hogy a lebukást leplezzék, ezért a kiszívott bor helyére ugyanakkora mennyiségben vizet töltöttek.⁴⁴ A nyomozás szerint a bűnszövetkezet

⁴² HU-MNL-HML-XXV.12.b.-B 2504/1952 7–68.

⁴³ HU-MNL-HML-XXV.12.b.-B 2504/1952 81–99.

⁴⁴ HU-MNL-HML-XXV.12.b.-B 588/1954 32–35.

összesen 56 alkalommal, hozzávetőlegesen 14-16 ezer forint összegben követett el lopásokat a vámosgyörki vasútállomás területén. Ezért társadalmi tulajdon sérelmére, bűnszövetkezetben elkövetett lopás miatt álltak az Egri Megyei, illetve a Legfelsőbb Bíróság elé. Az ügyben az alábbi jogerős ítéleteket hozták meg:

Név	Börtönbüntetés (év)	Pénzbüntetés (Ft)	Eltiltás (év)
Szécsényi István	6	-	5
Bódi II. János	4	-	3
Medve László	3,5	-	3
Magda Ferenc	3	-	3
Deme László	1,5	-	3

8. táblázat: Az ügyben született jogerős ítéletek⁴⁵

A szervezett bűnözés a megyében 1957 és 1963 között

A forradalom leverése után a szervezett bűnözés formája és módszerei kevésbé, volumene annál inkább változott. A korábbi szakaszban évente 3-4 nagyobb horderejű eset is megfordult az Egri Megyei Bíróságon, ezzel szemben az ezt követő években ez nagyjából a felére esett vissza. Nyilván ebben szerepet játszott az is, hogy az ilyen jellegű bűnelkövetés egyik háttere ebben az időszakban a szegénység volt, amin a kormány – legitimáció híján – gyorsan igyekezett változtatni, hogy kialakuljon egy nagyobb tömegbázis. Ezzel párhuzamosan – ahogy majd látni is fogjuk – a bűnszövetkezetek is fejlődtek, tevékenységükben a mennyiség mellett egyre inkább a minőség is megjelenik, ami hosszabb távon kifejezetten megtérült az elkövető csoportnak. A következőkben két olyan bűnszövetkezetet szeretnék bemutatni, akik ezekben az években folytatták üzleti tevékenységüket.

A horti földműves-szövetkezet dolgozóinak csoportja

Szelőczey Edgár budapesti lakos 1956 szeptemberében lett a Hort-Csányi Földművesszövetkezet terményfelvásárlója. Ezen minőségében különösen a fővárosban dolgozott, feladata volt, hogy a földműves-szövetkezeteknek bizonyos terményeket felvásároljon. 1957 első felében feltűnt neki, hogy a felvásárlójegyeken szereplő összeget szinte egyik eladó sem ellenőrzi, így nyugodtan írhat ezekre nagyobb összegeket, a különbözetet meg elteheti saját magának. Szelőczey miután rájött, hogy óriási pénzeket lehet ebből szerezni, egy csapatot alakított munkatársaival, név szerint Faragó István

⁴⁵ HU-MNL-HML-XXV.12.b.-B 588/1954 17–30.

Rab Lászlóval, Sipos Istvánnal, Varga Lajossal, Ferber Sándorral és Izsáki Ferencsel. Ezek a személyek Szelőczyvel járták az országot, ahol nagy mennyiségű zöldséget és gyümölcsöt vásároltak fel a szövetkezet nevében, majd fiktív jegyeket adtak, fizettek, majd a különbözetet szétoztották egymás között. A bünszövetkezet alig fél év alatt közel 300 ezer forintot zsákmányolt, aminek legnagyobb része Szelőczy Edgár markát ütötte.⁴⁶ A férfi a ráeső hatalmas összeget azonnal elköltötte, perzsaszőnyegek, rádiót, zenegépet, magnetofont és különböző méregdrága használati tárgyakat vásárolt. Aki megfordult nála, az alaposan meglepődött, és többször megkérdezte, hogy miből telik neki ennyi holmira.⁴⁷ A csoportot 1957 októberében kapcsolta le a rendőrség, majd bünszövetkezetben elkövetett magánokirat-hamisítás, üzletszerűen, jelentős terménymennyiség tekintetében elkövetett árdragító üzérkedés miatt álltak bíróság elé, ahol a következő jogerős ítéletek születtek:

Név	Börtönbüntetés (év)	Pénzbüntetés (Ft)	Eltiltás (év)
Szelőczy Edgár	4 év, 10 hónap	3000	5
Faragó István	2	5000	2
Ferber Sándor	2 év 8 hónap	-	3
Rab László	1	-	-
Izsák Ferenc	1	1000	-
Szikora András	1	3000	-
Varga Lajos	felmentés		
Sipos István	1 év 4 hónap	-	2

9. táblázat: A vádlottak jogerős büntetései⁴⁸

A Heves Megyei Szeszipari Vállalat bünszövetkezete

Tóth Károly elsőrendű vádlott 1957. február 15-ig a megyei szeszipari vállalat igazgatója volt, majd ezután Egerben a Mária utcai szeszfőzde vezetője lett. Ennek a szeszfőzdeknek a felszerelése igen régi volt, ezért pontos előállítási mennyiséget nem lehetett meghatározni, hiába volt megadva, hogy bizonyos mennyiségű gyümölcsből mennyi pálinkát lehet elkészíteni. Ennek fényében a leváltása miatt csalódott Tóth és néhány alkalmazott (Salamon István, Lepres Sándor és Borics Béla) elhatározták, hogy a havi ellenőrzések idejére eltesznek maguknak néhány litert a kész pálinkából. Ez a készlethiány időről időre nem tűnt fel az ellenőröknek, így a csoport arra a megállapodásra jutott, hogy emelik a tétet, és az eltett italt árusítani kezdik. Kezdetben 20-30 liter/hét, később

⁴⁶ HU-MNL-HML-XXV.12.b. –B 576/1958 44–68.

⁴⁷ Népszabadság, 1958. január 11.

⁴⁸ HU-MNL-HML-XXV.12.b. –B 576/1958 84–152.

azonban már 180-200 liter/hét mennyiségű pálinkán adtak túl, ami az elkövetkezendő öt esztendőben jelentős bevételekhez segítette a csoportot. A nyomozás adatai alapján ez az összeg körülbelül 170 ezer forintnak felel meg. A lebukásukat végül egy igen nagy értékű, a rendőrség jegyzőkönyve alapján 51 520 forintos, Budapestre tartó szállítmány okozta, amit Gödöllőnél állított meg a rendőrség. A papírok átvizsgálása során feltűnt a hatóságnak, hogy a papírok nem stimmelnek, így a teherautó személyzetét letartóztatták, a szállítmányt pedig lefoglalták.⁴⁹ A négy férfi ezt követően bűnszövetkezetben elkövetett sikkasztás vádjával állt bíróság elé, ahol az alábbi jogerős ítéleteket hozta meg a bíróság:

Név	Börtönbüntetés (év)	Pénzbüntetés (Ft)	Eltiltás (év)
Tóth Károly	4 év 4 hónap	3000	5
Salamon István	5 év 10 hónap	5000	6
Lepres Sándor	1,5	-	2
Borics Béla	2 év 10 hónap	-	3

10. táblázat: Az ügy jogerős ítéletei⁵⁰

A szervezett bűnözés a megyében 1964 és 1967 között

Az utolsó években a korábban már ismertetett tendencia folytatódott, miszerint csak az esetszámokban láthatunk csökkenő változást, az elkövetők továbbra is gazdasági bűncselekményeket követtek el, erőszakmentes eszközökkel. Ez az időszak a közvetlen előzménye az új gazdasági mechanizmus következményeként létrejövő szervezett bűnözési formának. Az utolsó három szakaszra egyértelműen igaz, hogy kiemelt szerepet kap a munkahely, illetve az itt létrejövő kapcsolati háló. Ez lesz majd az 1970-es évek bűnszövetkezeteinek is az alapja, hiszen később általában azok követnek el közösen bűncselekményeket a rendszerváltásig, akik a munkájuk révén kötnek ismeretséget egymással. Az utolsó szakasz egyetlen kiemelt esete az ún. „Sári-ügy”, amely azonban a megye elmúlt húsz évének – anyagi szempontból – legsikeresebb bűncselekménye volt.

A Sári-ügy

Az eset 1967-ben került a megyei bíróságra. A per alatt öt személyt vádoltak meg, név szerint Sári Istvánt, Sári Lászlót, Loibl Sándort, Lusztig Ottót és Martali Gézát. A Sári testvérek paraszti családból származnak, István 1925-ben, László 1922-ben született

⁴⁹ HU-MNL-HML-XXV.12.b.-B 156/1963 4–51.

⁵⁰ HU-MNL-HML-XXV.12.b.-B 156/1963 54–67.

Abasáron. Mindketten földműveléssel foglalkoztak, az 1960-as évek elejétől különböző Heves megyei termelőszövetkezetekben vállaltak munkát, majd lakhelyük, Abasár szőlőtermelő jellege miatt specializálódtak ezen termények feldolgozására, szaporítására és felvásárlására. A peres anyagban a következő rövid jellemzés olvasható róluk: „*Gyors észjárású, spekulációs tevékenységre alkalmas emberek, akik a bűncselekményektől sem riadnak vissza. István az élelmesebb, László inkább testvére utasításait hajtja végre.*”⁵¹ Loibl Sándor 1928-ban született Rákospalotán, majd a kertészeti középiskola elvégzése és két év kertészti főiskola után Bajára a Micsurin tsz-hez került, ahol a bűncselekmény elkövetése idején már mint főagronómus dolgozott. A vádlottak 1963-ban ismerkedtek meg egymással, amikor a Sári testvérek a Gyöngyöshalászi tsz-től megbízást kaptak a szőlőiskola gondozására, majd Bajára utaztak vadalanyszerzés érdekében. Egy évvel később a Bajai Micsurin tsz fejleszteni kívánta a szőlőiskoláját, ezért felkérték Martali Gézát és Loibl Sándort, hogy szabványméretű szőlővesszőket szerezzenek be. Az említett két személy ezt a feladatot nem tudta végrehajtani, ezért felkeresték a Sári testvéreket. A testvérek rövid gondolkodási idő után elfogadták a felkérést, és 14 filléres árat kértek egy vesszőért, amit Loibl el is fogadott. István és László már ekkor tisztában volt vele, hogy egy vesszőt nagyjából hat fillérért is be tudnak szerezni, így egy igazán nagy üzletet tudnak ezzel nyélbe ütni. Sáriék ezt követően ismeretségüket felhasználva felvették a kapcsolatot a Heves megyei termelőszövetkezetekkel a szőlővesszők beszerzése érdekében. A testvérpár legfőbb együttműködői az Egri Tangazdaság, a feldebrői Rákóczi Termelőszövetkezet, az Egerszalóki Vörös Csillag Termelőszövetkezet és a Tokajhegyaljai Tarcali Állami Gazdaság voltak. Ezenfelül az ügy résztvevői akkora profittal rendelkeztek, hogy az abasári és a verpeléti tsz-ek dolgozói közül alkalmazottakat fogadtak fel, akik napszámban dolgoztak, és a megvásárolt szőlővesszőket méretre vágták. Loiblnek már az első kifizetésénél feltűnt a dolog, de az ő hallgatását két fillér/szőlővessző árért megváltották a Sári testvérek. Sári István és Sári László az első évben 829.600, a másodikban 3.018.000, a harmadik évben 1.949.000 db kifogástalan minőségű szőlővesszőt szállítottak le. A hármas bevételei a három év alatt 671.000 Ft-ot tettek ki, aminek több mint a fele, 384.000 Ft profit volt. Ha hozzávesszük, hogy 1967-ben a bruttó átlagkereset 1915 forint,⁵² akkor ez valóban egy igazán nagy üzlet volt.⁵³ A lebukást úgy próbálták elkerülni, hogy fiktív bizonylatokat adtak le a Micsurin tsz-nek, ahol a beszerzési árnál jóval magasabb, Loibl Sándorral megállapított ár szerepelt, így ez az évek során nem tűnt fel a vásárlónak. A Sári testvéreket végül társadalmi tulajdon elleni, jelentős mennyiségű áru tekintetében, üzletszerűen és bünszövetkezetben elkövetett üzérkedésért, míg Loibl Sándort társadalmi tulajdont károsító anyag kezelés miatt ítélték el. A vádlottak a következő jogerős ítéleteket kapták.

⁵¹ HU-MNL-HML-XXV.12.b. –B 770/1966 4.

⁵² https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_qli001.html (letöltés ideje: 2023. 05. 17.)

⁵³ HU-MNL-HML-XXV.12.b.-B 770/1966. 4–94.

Név	Börtönbüntetés (év)	Pénzbüntetés (Ft)	Eltiltás (év)
Sári István	4	2000	5
Sári László	3	2000	5
Loibl Sándor	2,5	-	2
Lusztig Ottó	felmentés		
Martali Géza	felmentés		

11. táblázat: A Sári-ügyben született ítéletek⁵⁴

Összegzés

Az áttekintett bő két évtized alapján a következő változások figyelhetőek meg a megyében, illetve az itt szervezeten elkövetett bűncselekmények esetében. A második világháború utáni szakaszban jól látszik, hogy mivel Heves Budapest vonzáskörzetében helyezkedik el, ezért egyrészt beleesett a fővárosból kiszoruló bűnözők tevékenységi körébe, másrészt viszont ettől függetlenül is kialakultak olyan bűnözői csoportok, amelyek erőszakos módon szerettek volna pénzt és használati tárgyakat zsákmányolni, hogy ezzel tartsák fenn magukat. Az 1945–1949 közötti időszakra ezek az erőszakos, több esetben gyilkosságba torkolló esetek a jellemzőek, ahol egy csoport egyértelműen ezt a módszert tartotta a leghatásosabbnak, ha rabolni vagy lopni akart. Ezekben az években egyáltalán nem találkozunk gazdasági bűncselekményekkel, hiszen ennek a háttere még nem alakult ki. Önmagában is kevés gyár működött a területen, valamint az államosítások sem fejeződtek még be.

Ebben a tekintetben változás az 1950-es évek elején, különösen az első ötéves terv időszakában következett be. Ekkor megjelenik, sőt az új gazdasági mechanizmus hatályba lépéséig uralkodó szervezett bűnözési forma lett a sikkasztás, csalás, lopás és az okirat-hamisítás. Szinte teljesen mellőzik ezek a csoportok az erőszakot, aminek véleményem szerint két fő oka lehet. Ezek közül az első, hogy nem volt kifizetődő sem anyagilag, sem „szakmailag” egy gyilkosság, hiszen ilyen módszerrel kevés pénzt lehetett megszerezni, valamint lebukás után ez nagy valószínűséggel halálbüntetéssel járt volna. A másik indok a megerősödő rendőrség, valamint az államvédelmi osztály, majd hatóság, amelynek módszerei egész biztosan elrettentésként szolgáltak a bűnözők számára. Ez a fajta bűnözés az 1950–1956 közötti időszakban élte „aranykorát”, rengetegen próbálkoztak ezzel a módszerrel, de igazán leleményes módszereket csak kevesen alkalmaztak. Ahogy haladunk előre az időben, jól látható, hogy egyre kevesebb ilyen csoporttal találkozunk, ami azt jelezheti, hogy a gazdasági bűnözést is viszonylag jól kontrollálta a rendőrség, sikeres volt a felderítés, valamint az emberek elfogadták

⁵⁴ HU-MNL-HML-XXV.12.b.-B 770/1966 66–101.

a fennálló rendet, igyekeztek betagozódni a társadalomba. Az 1956-os forradalom utáni időszakban valamivel óvatosabban és kigondoltabb terv révén próbálkoztak ezek a bűnözői csoportok, amivel sikeresebbek is tudtak lenni. Komoly anyagi haszonnal dolgozhattak ebben az időszakban, amivel jelentősen növelni tudták életszínvonalukat. Ez az ún. „kemény diktatúra” utáni időszakban sem változott. Az 1960-as évek közepén majdnemhogy eltűnt ez a fajta bűnelkövetés, de a Sári-eset jól mutatja, hogy még mindig jelen volt, ám a technika folyamatosan fejlődött, így viszonylag hosszú időn keresztül működhetett zavartalanul egy ilyen bűnszövetkezet.

Mindent egybevéve azt mondhatjuk el, hogy a szervezett bűnözés Heves megyében (is) hozzákapcsolódott a közellátáshoz, a legnagyobb nyereséggel azok a csoportok működtek, amelyek gazdasági kihágásokat követtek el erőszakmentes módon. A szervezett bűnözés volumene fokozatosan esett vissza, ebben majd az új gazdasági mechanizmus következményei hoznak változást. Jól tapasztalható az 1970-es évek történéseit vizsgálva, hogy egy társadalmi-gazdasági változás mindig egy lökést ad az ilyen jellegű bűnelkövetőknek. Az 1940-es években a világháború utáni átrendeződés, a hetvenes években a gazdasági mechanizmus változása, míg a 90-es években a rendszerváltozás volt az, ami jelentős változásokat eszközöl ebben a tekintetben. Hevesben ezeken túl szintén fontos volt, hogy megindult az iparosítás, amely a gazdasági bűnözés fénykorát idézte elő az ötvenes évek elején és közepén.

Felhasznált források

A Magyar Nemzeti Levéltár Heves Vármegyei Levéltára

XXV.1. Egri Népbíróóság iratai 1748/1945 3–73. Az elsőfokú, a másodfokú ítéletek, a vádirat és a vallomások alapján

XXV.1. 2008/1948 1–14. Az ítélet alapján

XXV.12.b. Az Egri Megyei Bíróóság iratai B 317/1952. 4–29. A vádirat, az első- és másodfokú ítélet alapján

XXV.12.b. B 2504/1952. 7–99. A vádirat, a másodfokú ítélet, a gyanúsítottak vallomásai és a tárgyalási jegyzőkönyv alapján

XXV.12.b. B 588/1954. 15–35. A vádirat és az ítéletek alapján

XXV.12.b. B 576/1958. 44–152. A vádirat, az első- és másodfokú ítélet alapján

XXV.12.b. B 156/1963. 4–51. A vádirat, a nyomozati jelentés és a helyszínen felvett jegyzőkönyv, valamint az első- és másodfokú ítélet alapján

XXV.12.b. B 770/1966. 4–151. A vádirat alapján, a gyanúsítottak vallomása, valamint az első- és másodfokú ítélet alapján

https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_qli001.html (letöltés ideje: 2023. 05. 17.)

Kis Újság, 1946. november 30.

Népújság, 1956. március 14.
Népszabadság, 1958. január 11.
Népújság, 1971. július 18.

Felhasznált szakirodalom

- Ádám Zsigmond 1984: Reszkess alvilág! Népszava, Budapest. 114–122.
Az 1945-ös nemzetgyűlési választások eredményei Nógrád-Hont vármegyében. Nemzetgyűlési almanach 1945-1947. Atheneum, Budapest. 1999. 757–761.
Balázsy Ferenc 1897: Heves vármegye története I. Lyceum Kiadó. Eger.
Grúz János 1969: Heves története. Heves Községi Tanács, Heves.
Heves megye fontosabb statisztikai adatai 1963: KSH, Eger.
Heves megye számokban 1966: KSH, Eger.
Heves vármegye története IV. (1687–1867). Lyceum Kiadó, Eger.
Kardos József 2007: Iskola a politika sodrásában 1945–1993. Gondolat, Budapest.
Nagy József 1955: Heves megye története a felszabadulástól a két munkáspárt egyesüléséig. In: Az Egri Pedagógiai Főiskola Évkönyve. 376–411.
Nagy József 1971: A szocializmus építése Heves megyében (1945–1969). Heves Megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya, Eger. 7–150.
Nagy József 1978: Eger története. Gondolat, Eger.
Németi Gábor 2005: Hatvan város története. Hatvan Város Polgármesteri Hivatala. Hatvan.
Sereg József 1984: A felszabadulás és a népi demokratikus átalakulás kezdetei Gyöngyösön (1944–1945). In: Havassy Péter – Kecskés Péter (szerk.): Tanulmányok Gyöngyösről. Gyöngyös Város Tanácsa, Gyöngyös. 566–569.
Szederkényi Nándor 1890: Heves vármegye története II. (1526–1596). Lyceum Kiadó, Eger.
Szederkényi Nándor 1891: Heves vármegye története III. (1596–1687). Lyceum Kiadó, Eger.